

ПрАТ «ВНЗ «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

МАУП

***СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«АНАТОМІЯ ЦНС ТА ФІЗІОЛОГІЯ ВНД»***

Спеціальність: **С4 Психологія**
Освітній рівень: **перший (бакалаврський) рівень**
Освітня програма: **Психологія**

МАУП 2025

Загальна інформація про навчальну дисципліну

Назва навчальної дисципліни	Анатомія центральної нервової системи та фізіологія вищої нервової діяльності
Шифр та назва спеціальності	С4 Психологія
Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський) рівень вищої освіти
Статус дисципліни	обов'язкова
Кількість кредитів і годин	4 кредита / 120 год. Лекції : 20 Семінарські заняття: 32 Самостійна робота студентів: 68
Терміни вивчення дисципліни	II семестр
Мова викладання	українська
Вид підсумкового контролю	екзамен
Сторінка дисципліни на сайті	https://li-maup.edu.lviv.ua/kafedry/kafedra-psykholohiyi/

Загальна інформація про викладача. Контактна інформація.

Науковий ступінь	
Вчене звання	
Посада	
Дисципліни, які викладає НПП	
Напрями наукових досліджень	
Посилання на реєстри ідентифікаторів для науковців	
Контактна інформація викладача:	
E-mail:	
Контактний тел.	
Портфоліо викладача на сайті кафедри / Інституту / Академії	

Анотація курсу. Навчальна дисципліна “Анатомія центральної нервової системи та фізіологія вищої нервової діяльності” вивчає структуру і закономірності функціонування різних відділів нервової системи, механізмів формування пам’яті, навчання, поведінки та характеризується тісними міждисциплінарними зв’язками із загальною психологією, еволюцією і анатомією нервової системи, психофізіологією та багатьма іншими галузями психологічних та медичних знань.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: структура і закономірності функціонування різних відділів нервової системи, механізмів формування пам’яті, навчання, поведінки; загальну будову та функції нервової системи; значення нервової системи у регулюванні усіх процесів життєдіяльності організму та поведінки; загальні відомості про анатомію й еволюцію нервової системи, окремих її складових; психічних процесів, в основі яких лежить нервова регуляція організму; дослідження еволюційних механізмів розвитку нервової системи; розуміння фізіологічного забезпечення психічних явищ на системному, анатомічному, клітинному і молекулярному рівнях.

Мета курсу – засвоєння здобувачами освіти знань з анатомії НС людини, вміння їх використовувати для розуміння закономірностей вищої нервової діяльності людини, а також генеза психоневрологічних захворювань; формування наукового світогляду, реалістичного розуміння походження та розвитку психічних здібностей людини. Підготувати студентів-психологів до практичної роботи з людьми, навчити користуватися знаннями основ морфології для пояснення фізіологічних механізмів регулювання функцій організму, нервової системи організму людини, необхідних для майбутньої практичної роботи в галузі психології.

Завдання навчальної дисципліни: формування у здобувачів вищої освіти уявлення про цілісність нервової системи, її особливе значення у регулюванні усіх процесів життєдіяльності організму та поведінки; ознайомлення здобувачів вищої освіти з фізіологічними механізмами психічних процесів, в основі яких лежить нервова регуляція організму; формування вміння та навичок творчо мислити, самостійно вирішувати ситуаційні задачі, проводити аналіз топографії органів нервової системи і стану організму; дослідження еволюційних механізмів розвитку нервової системи; розуміння фізіологічного забезпечення психічних явищ на системному, анатомічному, клітинному і молекулярному рівнях; підготовка здобувачів вищої освіти до кращого розуміння інших психологічних дисциплін, у яких застосовуються психофізіологічні поняття та терміни.

Пререквізити навчальної дисципліни. Вивчення навчальної дисципліни «Анатомія центральної нервової системи та фізіологія вищої нервової діяльності» базується на знаннях та уміннях, отриманих здобувачами освіти при вивченні дисциплін: “ Основи біології, генетики людини та антропології ”.

Постреквізити навчальної дисципліни. Знання та уміння, отримані студентами в процесі вивчення навчальної дисципліни «Анатомія центральної нервової системи та фізіологія вищої нервової діяльності» сприяють успішному вивченню здобувачами вищої освіти цілої низки інших навчальних дисциплін, спрямованих на формування професійних знань і умінь: «Психофізіологія професійної діяльності», «Практикум із загальної психології», «Вікова психологія та педагогіка».

Навчальна дисципліна забезпечує формування студентами загальних і спеціальних компетентностей та набуття результатів навчання, визначених освітньо-професійною програмою «Психологія» а саме:

Програмні компетентності

Загальні	ЗК6. Здатність приймати обґрунтовані рішення.
----------	---

компетентності	
Спеціальні компетентності	СК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків. СК14. Здатність до розуміння закономірностей взаємодії індивідів, соціальних груп, спільнот.
Результати навчання	<p>ПР2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань.</p> <p>ПР4. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел.</p> <p>ПР6. Формулювати мету, завдання дослідження, володіти навичками збору первинного матеріалу, дотримуватися процедури дослідження.</p> <p>ПР11. Складати та реалізовувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність власних дій (в т.ч. у роботі з особами, що отримали психологічні травми, зокрема внаслідок війни).</p> <p>ПР13. Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.</p> <p>ПР19. Аналізувати соціально-психологічні особливості особистості та складати соціально-психологічний портрет особистості.</p>

Зміст навчальної дисципліни (денна форма навчання)

№	Назва теми	К-сть годин, з них:			Методи навчання/методи оцінювання
		Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	
2 семестр					Методи навчання: словесні (навчальна лекція; бесіда; навчальна дискусія); індуктивний метод; дедуктивний метод; традуктивний метод; аналітичний; синтетичний; практичний (робота з фабулами юридичних справ); пояснювально-ілюстративний; репродуктивний; метод проблемного викладу; частково-пошуковий; дослідницький; інтерактивні методи (аналіз ситуацій; дискусії, дебати, полеміки; діалог, синтез думок; мозковий штурм; відпрацювання навичок; ситуативне моделювання, опрацювання дискусійних питань); моделювання професійної діяльності; інноваційні методи навчання (компетентнісний; проєктно-дослідницький); кейс-метод.
Змістовий модуль 1. Основи анатомії та фізіології нервової системи					
Тема 1.	Предмет, задачі та методи дисципліни. Предмет і завдання анатомії і фізіології нервової системи. Історія розвитку анатомії та фізіології НС і ВНД.	2	2	6	
Тема 2.	Закономірності росту і розвитку організму людини. Функції окремих структур ЦНС.	2	4	6	
Тема 3.	Методи фізіологічних досліджень.	2	2	6	
Змістовий модуль 2. Загальна характеристика нервової системи і її структурних елементів					
Тема 4.	Загальний огляд будови центральної нервової системи. Нервова система людини її еволюційний розвиток.	2	4	6	
Тема 5.	Поняття про нервові центри та їх властивості. Елементарні структури нервової системи.	2	2	6	
Тема 6.	Спинний мозок. Головний мозок. Стовбур головного мозку.	2	4	8	
Тема 7.	Вегетативна нервова система: симпатична та парасимпатична, її еволюція. Периферична нервова система.	2	2	6	
Тема 8.	Загальна характеристика сенсорних систем: зорова сенсорна система; слухова сенсорна система; нюхова сенсорна система; смакова сенсорна система; соматосенсорний аналізатор.	2	6	10	
Змістовий модуль 3. Фізіологія вищої нервової діяльності					
Тема 9.	Природжені та набуті форми поведінки. Умовно-рефлекторна діяльність кори великих півкуль. Механізми пам'яті.	2	2	6	
Тема 10.	Фізіологічні основи психічної діяльності людини. Психофізіологія пам'яті і емоцій. Психофізіологія свідомості та несвідомого.	2	4	8	
Модульна контрольна робота					
Всього:		20	32	68	
Форма контролю: екзамен					

Зміст навчальної дисципліни (заочна форма навчання)

№	Назва теми	К-сть годин, з них:			Методи навчання/методи оцінювання
		Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	
2 семестр					Методи навчання: словесні (навчальна лекція; бесіда; навчальна дискусія); індуктивний метод; дедуктивний метод; традуктивний метод; аналітичний; синтетичний; практичний (робота з фабулами юридичних справ); пояснювально-ілюстративний; репродуктивний; метод проблемного викладу; частково-пошуковий; дослідницький; інтерактивні методи (аналіз ситуацій; дискусії, дебати, полеміки; діалог, синтез думок; мозковий штурм; відпрацювання навичок; ситуативне моделювання, опрацювання дискусійних питань); моделювання професійної діяльності; інноваційні методи навчання (компетентнісний; проєктно-дослідницький); кейс-метод.
Змістовий модуль 1. Основи анатомії та фізіології нервової системи					
Тема 1.	Предмет, задачі та методи дисципліни. Предмет і завдання анатомії і фізіології нервової системи. Історія розвитку анатомії та фізіології НС і ВНД.				
Тема 2.	Закономірності росту і розвитку організму людини. Функції окремих структур ЦНС.				
Тема 3.	Методи фізіологічних досліджень.				
Змістовий модуль 2. Загальна характеристика нервової системи і її структурних елементів					
Тема 4.	Загальний огляд будови центральної нервової системи. Нервова система людини її еволюційний розвиток.				
Тема 5.	Поняття про нервові центри та їх властивості. Елементарні структури нервової системи.				
Тема 6.	Спинний мозок. Головний мозок. Стовбур головного мозку.				
Тема 7.	Вегетативна нервова система: симпатична та парасимпатична, її еволюція. Периферична нервова система.				
Тема 8.	Загальна характеристика сенсорних систем: зорова сенсорна система; слухова сенсорна система; нюхова сенсорна система; смакова сенсорна система; соматосенсорний аналізатор.				
Змістовий модуль 3. Фізіологія вищої нервової діяльності					
Тема 9.	Природжені та набуті форми поведінки. Умовно-рефлекторна діяльність кори великих півкуль. Механізми пам'яті.				
Тема 10.	Фізіологічні основи психічної діяльності людини. Психофізіологія пам'яті і емоцій. Психофізіологія свідомості та несвідомого.				
Модульна контрольна робота					
Всього:					
Форма контролю: екзамен					

Зміст самостійної роботи здобувача освіти з навчальної дисципліни «Анатомія центральної нервової системи та фізіологія вищої нервової діяльності» передбачає підготовку до аудиторних занять шляхом опанування матеріалів лекції, вивчення базової і додаткової літератури, періодичних видань, Інтернет-джерел та судової практики, виконання практичних завдань (написання рефератів, аналіз проблемних ситуацій, підготовка результатів власних досліджень до виступу на конференціях, участь в конкурсах наукових робіт, підготовці та публікації наукових статей, тез тощо) протягом семестру; самостійне опрацювання окремих тем навчальної дисципліни; підготовку доповідей та презентацій за тематикою практичних занять; переклад іноземних текстів установлених обсягів; виконання індивідуальних завдань; підготовку до усіх видів контролю, у тому числі модульних контрольних робіт і підсумкової атестації; підготовку юридичних документів, інші види діяльності, що використовуються в Академії, Інституті і кафедрі.

Зміст самостійної роботи здобувача освіти визначається робочою програмою навчальної дисципліни конкретної навчальної дисципліни, методичними рекомендаціями для завданнями та рекомендаціями викладача.

Технічне обладнання та/або програмне забезпечення. В освітньому процесі використовуються навчальні аудиторії, бібліотека, мультимедійний проектор та комп'ютер для проведення лекційних та практичних з елементам презентації. Вивчення окремих тем і виконання практичних завдань потребує доступу до інформації зі всесвітньої мережі Інтернет, який забезпечується безкоштовною мережею Wi-Fi.

Форми методи контролю.

Контроль успішності здобувачів освіти поділяється на поточний і підсумковий (семестровий).

Поточний контроль здійснюють під час проведення практичних, лабораторних і семінарських занять, метою якого є систематична перевірка розуміння та засвоєння теоретичного навчального матеріалу, уміння використовувати теоретичні знання під час виконання практичних завдань тощо. Можливості поточного контролю є надзвичайно широкими: мотивація навчання, стимулювання навчально-пізнавальної діяльності, диференційований підхід до навчання, індивідуалізація навчання тощо.

Форми участі студентів у навчальному процесі, які підлягають поточному контролю:

- виступ з основного питання;
- усна доповідь;
- доповнення, запитання до того, хто відповідає;
- систематичність роботи на семінарських заняттях, активність під час обговорення питань;
- участь у дискусіях, інтерактивних формах організації заняття;
- аналіз законодавства та монографічної літератури;
- письмові завдання (тестові, контрольні, творчі роботи, реферати тощо);
- підготовка тез, конспектів навчальних або наукових текстів;
- самостійне опрацювання тем;

Контроль успішності здобувачів освіти поділяється на поточний і підсумковий .

Методи поточного контролю: усний контроль (опитування, бесіда, доповідь, повідомлення тощо); письмовий контроль (контрольна робота, реферат, виклад матеріалу на задану тему в письмовій формі тощо); комбінований контроль; презентація самостійної роботи; спостереження як метод контролю; тестовий контроль; проблемні ситуації.

Система оцінювання та вимоги.

Таблиця розподілу балів, які отримують здобувачі вищої освіти 2-й семестр

Теми	Поточний контроль знань										Модульна контрольна робота	Екзамен	Загальна кількість балів
	Тема 1	Тема 2	Тема 3	Тема 4	Тема 5	Тема 6	Тема 7	Тема 8	Тема 9	Тема 10			
Робота на практичному занятті	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	10	40	100
Самостійна робота	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2			

Під час оцінювання засвоєння кожної теми за поточну навчальну діяльність здобувачу освіти виставляють оцінки з урахуванням затверджених критеріїв оцінювання для відповідної дисципліни.

Критерії оцінювання результатів навчання здобувачів освіти та розподіл балів, які вони отримують, регламентуються Положенням про оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти у ПрАТ «ВНЗ «МАУП».

Модульний контроль. Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни «Анатомія центральної нервової системи та фізіологія вищої нервової діяльності» проводиться на останньому занятті модуля у письмовій формі, у вигляді тестування, а саме, тести закритої форми: тест-альтернатива, тест-відповідність на основі аналізу ..

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи з навчальної дисципліни «Анатомія центральної нервової системи та фізіологія вищої нервової діяльності»:

при оцінюванні модульної контрольної роботи враховується обсяг і правильність виконаних завдань:

- оцінка «відмінно» (А) ставиться за правильне виконання всіх завдань (або більше 90% усіх завдань);

- оцінка «добре» (В) ставиться за виконання 80% усіх завдань;

- оцінка «добре» (С) ставиться за виконання 70% усіх завдань;

- оцінка «задовільно» (D) ставиться, якщо правильно виконано 60% запропонованих завдань;

- оцінка «задовільно» (Е) ставиться, якщо правильно виконано більше 50% запропонованих завдань;

- оцінка «незадовільно» (FX) ставиться, якщо завдань виконано менше від 50 %.

Неявка на модульну контрольну роботу – 0 балів.

Вище наведені оцінки трансформуються в рейтингові бали у такий спосіб:

«А» – 9-10 балів;

«В» – 7-8 балів;

«С» – 5-6 балів;

«D» – 3-4 балів.

«Е» – 2-3 балів;

«FX» – 1 бал

Підсумковий семестровий контроль з навчальної дисципліни «Анатомія центральної нервової системи та фізіологія вищої нервової діяльності» є обов'язковою формою оцінювання результатів навчання здобувача вищої освіти. Він проводиться в терміни, встановлені графіком навчального процесу, та в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою навчальної дисципліни.

Підсумковий контроль проводиться у формі іспиту. Здобувача освіти допускають до семестрового контролю за умови виконання ним усіх видів робіт.

Підсумковий (семестровий) контроль екзамену складається з двох складових:

- стартової – призначена для оцінювання заходів поточного контролю впродовж семестру;
- екзаменаційної – призначена для оцінювання окремих запитань (завдань) на екзамені.

Рекомендований розмір стартової складової дорівнює 60 балів, екзаменаційної складової – 40 балів.

Мінімальна сума, за якою екзамен вважається складеним – 25 балів.

Стартові бали формуються як сума рейтингових балів, отриманих здобувачем за результатами заходів поточного контролю та заохочувальних (якщо передбачені) балів.

Після оцінювання відповідей здобувача на екзамені (виконання екзаменаційної роботи) викладач підсумовує стартові бали та бали за екзамен, зводить до рейтингової оцінки та переводить до оцінок за академічною шкалою.

Форму проведення семестрового екзамену (усний, письмовий, комп'ютерне тестування тощо) визначають за навчальним планом.

Оцінювання додаткових (індивідуальних) видів навчальної діяльності. До додаткових (індивідуальних) видів навчальної діяльності відносять участь здобувачів у роботі наукових конференцій, наукових гуртків здобувачів і проблемних груп, підготовці публікацій, участь у Всеукраїнських олімпіадах і конкурсах та Міжнародних конкурсах тощо понад обсяги завдань, які встановлені відповідною робочою програмою навчальної дисципліни.

За рішенням кафедри здобувачам освіти, які брали участь у науково-дослідній роботі та виконували певні види додаткових (індивідуальних) видів навчальної діяльності, можуть присуджуватися заохочувальні (бонусні) бали за визначену освітню компоненту.

Також, заохочувальні бали можуть нараховуватися, якщо здобувач освіти, наприклад, виконав і захистив певні види робіт, відвідував всі лекції, семінарські й практичні заняття, має власний рукописний конспект лекцій та опрацьований додатковий навчальний матеріал, немає пропусків занять без поважних причин, відвідував додаткові консультації за участі лектора тощо.

Сума заохочувальних балів враховується при виставленні підсумкових балів в заліково-екзаменаційну відомість (але не більше **89 балів** в загальному підсумку) і може бути автоматично зарахована при виставленні підсумкової семестрової оцінки з відповідної освітньої компоненти.

Заохочувальні бали не є нормативними і не входять до таблиці розподілу балів, які отримують здобувачі вищої освіти та основної шкали системи оцінювання.

Один захід може бути підставою для виставлення заохочувальних балів лише за однією найбільш релевантною освітньою компонентою.

Підсумкова кількість балів, набрана здобувачами освіти за виконання завдань з самостійної роботи, є однією з складових поточної успішності з навчальної дисципліни. Самостійна робота з кожної теми за робочою програмою навчальної дисципліни оцінюється в діапазоні від 0 до 3 балів з використанням стандартизованих узагальнених критеріїв оцінювання знань.

Шкала оцінювання виконання самостійної роботи (індивідуальних завдань)

Можлива максимальна оцінка виконання самостійної роботи (індивідуальних завдань)	Рівень виконання			
	Відмінний	Добрий	Задовільний	Незадовільний
2	2	1,5	1	0

Форми контролю самостійної роботи обираються викладачем з таких можливих варіантів: поточний контроль на основі виконання практичних або лабораторних робіт; поточний контроль засвоєння знань на основі оцінки усної відповіді на питання, повідомлення, доповіді тощо (на практичних або семінарських заняттях); індивідуальний або колективний проект, передбачений навчальною програмою з дисципліни або окремих модулів, що потребують формування практичних навичок і умінь студентів; вирішення ситуаційних завдань; конспект, виконаний з теми, що вивчалася самостійно; тестування, виконання письмової контрольної роботи; звіт про проходження практики та виконання завдань, передбачених практикою; звіт про науково-дослідну роботу (її етапи, частини тощо); стаття, тези виступу та інші публікації в науковому, науково-популярному, навчальному виданні, інші форми які сприяють засвоєнню в повному обсязі освітньої програми та послідовному виробленні навичок ефективної самостійної професійної (практичної й науково-теоретичної) діяльності на високому рівні.

Для оцінювання результатів навчання здобувача вищої освіти впродовж семестру застосовується 100-бальна, національна та шкала ЄКТС оцінювання

Шкала підсумкового оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
82 – 89	B	добре	
75 – 81	C		
68 – 74	D	задовільно	
60 – 67	E		
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Політика курсу.

Для успішного засвоєння курсу «Анатомія центральної нервової системи та фізіологія вищої нервової діяльності» здобувач освіти має:

- регулярно відвідувати лекційні та практичні заняття;
- систематично, системно й активно працювати на лекційних і практичних заняттях;
- відпрацьовувати пропущені заняття або незадовільні оцінки, отримані на заняттях;
- виконувати у повному обсязі завдання, які вимагає підготувати викладач, належна їх якість;
- виконувати контрольні та інші самостійні роботи;

- дотримуватися норм академічної поведінки та етики.

Курс «Анатомія центральної нервової системи та фізіологія вищої нервової діяльності» передбачає засвоєння та дотримання принципів етики та академічної доброчесності, зокрема орієнтації на запобігання плагіату у будь-яких його проявах: всі роботи, доповіді, есе, реферати та презентації мають бути оригінальними та авторськими, не переобтяженими цитатами, що мають супроводжуватися посиланнями на першоджерела. Порушеннями академічної доброчесності вважаються: академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання.

Оцінювання здобувача освіти орієнтовано на отримання балів за активність на практичних та семінарських заняттях, виконання завдань для самостійної роботи, а також виконання завдань, які здатні розвинути практичні уміння та навички за які можуть бути, за рішенням викладача, нараховані додаткові (бонусні) бали (участь у круглих столах, наукових конференціях, олімпіадах та наукових конкурсах серед студентів).

Методичне забезпечення навчальної дисципліни

Рекомендовані джерела інформації.

Основна:

1. Боярчук О. Д. Анатомія та еволюція нервової системи: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2014. 395 с.
2. Гайда С. П. Анатомія і фізіологія людини : Навч. посібник , 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Вища школа, 2018. 216с.
3. Григор'єва О.А., Світлицький А.О. Конспект лекцій з дисципліни «Анатомія людини». Запоріжжя : [ЗДМУ], 2020. 173 с
4. Кривко Ю. Я. Анатомія людини : підручник / за ред. проф. Ю. Я. Кривка, проф. В. Г. Черкасова. Вінниця : Нова Кн., 2020. 447 с.: рис.
5. Маруненко І.М. Анатомія, фізіологія, еволюція нервової системи: навчальний посібник / Маруненко І.М., Неведомська Є.О., Волковська Г.І. К.: ЦУЛ, 2022. 184 с.
6. Сидоренко П. І. Анатомія та фізіологія людини : підручник . Київ : Медицина, 2017. 199 с.
7. Філімонов В.І. Фізіологія людини: підручник / - 4-е вид. Київ : Медицина, 2021. 488 с.

Додаткова:

1. Власенко С.Б. Анатомія та фізіологія центральної нервової системи людини : мультимедійні презентації лекційного курсу/ уклад. С. Власенко. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2022. 225с.
2. Галян І.М. Анатомія та фізіологія центральної нервової системи [Електронний ресурс] : Електронний навчально-методичний комплекс; Національний університет "Львівська політехніка" ; укладач Галян Ігор Михайлович. Львів, 2023.
3. Дуфинець В.А. Анатомо-фізіологічні основи нервової системи: методичні рекомендації до проведення практичних занять та виконання самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» / Укладачі В. А. Дуфинець, І.І. Штих. Мукачево: МДУ, 2021. 33 с.
4. Кантарьова Н. В. Анатомія та еволюція нервової системи людини. [Електронний ресурс]: електрон. метод. рекомендації до семінарських занять з курсу «Анатомія та еволюція нервової системи людини» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія / уклад.: Н. В. Кантарьова. Одеса, 2024. 28 с.
5. Лупаїна І.С. Анатомія та фізіологія нервової системи людини: Інструктивно-методичні матеріали до практичних занять / Лупаїна І.С., Ляшевич А.М., Корнійчук Н.М., Чайка Ю.Ю. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022. 56 с.
6. Органи чуття: навч. посіб. / За заг. ред. В.З. Сікори. Суми: СумДУ, 2016. 110с.
7. Черкасов В.Г. Анатомія людини: Контроль за самостійною підготовкою до практичних занять / Черкасов В.Г., Дзевульська І.В., Ковальчук О.І. К.: Книга Плюс, 2023. 124с.
8. Чернокульський С.Т. Анатомія ЦНС та органів чуттів. Посібник для ВМНЗ. К.: Книга плюс, 2019. 160 с.

Інформаційні ресурси:

1. mcb.berkeley.edu/courses
 2. www.springer.com
 3. faculty.rcc.edu
 4. www.archive.org
 5. freescienceonline.blogspot.com/
 6. flt.univ.kiev.ua
 7. www.nbu.gov.ua
- Інтернет-ресурси

1. <http://psylib.kiev.ua/> – Бібліотека психологічної літератури.
2. <http://www.morphology.dp.ua/> – Словник морфологічних термінів.
3. <http://medicinform.net/human/anatomy.htm> – Анатомія, фізіологія, біологія і генетика, цікаві статті про людину.